

De marginale mens

door H. G. SURIE

Sinds een groot aantal jaren kent en gebruikt men in de sociale wetenschappen het begrip 'marginal man'. Kennelijk voorziet het in een behoefte. Everett V. Stonequist, door wiens in 1937 verschenen, gereviseerde editie van zijn proefschrift (van 1931) *'The marginal man'. A study in personality and culture conflict* het begrip pas ruime bekendheid kreeg, schreef in 1961, dat het contrast tussen de snelle aanvaarding van de term 'marginal man' en het beperkte empirische onderzoek dat er mee gepaard was gegaan, hem had 'impressed'. Hij voegde er aan toe: 'Possibly this points to its understandability, once it had been discovered, and to the ease of using it as a generalized label'.¹ Dit is een onthullende uitspraak. Het bedoelde contrast zou wijzen op de begrijpelijkheid van het begrip en op het gemak waartoe dat begrip als *algemeen* label kon dienen. Algemeen, — dus geen bijzonder label? Zou de conclusie niet moeten luiden dat 'marginal man' een onbegrepen begrip was, en daardoor toepasbaar op velerlei situaties? Naar aanleiding van Stonequists boek merkte Braithwaite op: 'However, the insight in that book, because of inadequate theoretical foundation, led to an indiscriminate use of the term 'marginal', so that 'marginal man' became, like 'plural society' a source of more confusion than help'.² Golovensky is veel onvriendelijker: 'The marginal man concept, in its broadest sense, is a sociological fiction based upon a stereotype, which, like most stereotypes, is a caricature of a truth or an exaggeration and distortion of a fact'.³

Wie nu, nieuwsgierig geworden, wil weten wie de 'marginal men' zijn en welke kenmerken zij vertonen, komt in eerste instantie terecht bij het werk van Robert E. Park en van Stonequist, en belandt dan, na enig zoeken, bij de auteurs die zich vervolgens met het onderwerp hebben bezig gehouden. Van dit — bescheiden — literatuuronderzoek doe ik in dit artikel verslag. De opzet is: na te gaan wat de inhoud en de betekenis is van het begrip 'marginal man', zoals dat tot dusver werd omschreven en gebruikt. Daarna volgt kritiek en een poging tot een eigen interpretatie.

Park en Stonequist

Het begrip 'marginal man' is voor het eerst gebruikt door Park in zijn artikel 'Human migration and the marginal man', dat in 1928 verscheen.⁴ Het zijn

---

¹ Everett V. Stonequist, 'The marginal man: a study in personality and culture conflict', in: E. W. Burgess en D. J. Bogue (eds.), *Contributions to urban sociology*, Chicago-London 1964, p. 327-345. Zie p. 344.

² L. Braithwaite, 'Social stratification and cultural pluralism', *Annals of the New York Academy of Sciences*, vol. 83, art. 5, jan. 1960, p. 816-836. Zie p. 819.

³ David I. Golovensky, 'The marginal man concept: an analysis and critique', *Social Forces*, 30, 1951/52, p. 333-339. Zie p. 335.

⁴ Robert F. Park, *Race and culture*, New York 1950, p. 345.

vooral de migraties geweest, zegt Park, die op de er bij betrokken culturen grote invloed hebben gehad. Migratie als een sociaal verschijnsel moet men vooral beschouwen in haar subjectieve aspecten, zoals die tot uiting komen in het veranderde persoonlijkheidstype dat zij produceert. Elders zegt Park dat de marginale mens een persoonlijkheidstype is dat dan en daar ontstaat waar nieuwe samenlevingen, nieuwe volken en culturen, door het conflict der rassen en culturen, tot aanzijn komen.⁵ Het gevolg van mobiliteit (migratie) is dat de maatschappij wordt geseculariseerd en de personen geïndividualiseerd worden.⁶ Dan noemt Park de Joden — zoals na hem bijna alle schrijvers die zich met de 'marginal man' bezighouden direct of uiteindelijk bij de Joden uitkomen. Sprekend over de Jood na de opheffing der ghetto's, zegt Park: 'He was a man on the margin of two cultures and two societies, which never completely interpenetrated and fused. The emancipated Jew was, and is, historically and typically the marginal man, the first cosmopolite and citizen of the world'.⁷

Het is Parks leerling Stonequist geweest die het begrip 'marginal man' pas echt bekendheid gaf. Evenals Park gaat hij uit van de cultuur. Waar cultuur-overgangen en cultuurconflicten bestaan, zegt hij, daar zijn marginale persoonlijkheden. Het meest duidelijke type marginale mens is de individu van raciaal gemende afstamming. 'His very biological origin places him between the two races'.⁸ De gemengdbloedige is behalve een 'racial hybrid' ook een 'cultural hybrid'. Een 'cultural hybrid' hoeft evenwel helemaal geen 'racial hybrid' te zijn. Cultuurcontacten komen thans veelvuldiger voor dan ooit. Er is sprake van '. . . Europeanization of the globe . . .'⁹ Het kan gebeuren dat '. . . a whole culture sytem moves . . .'¹⁰, wat dat ook moge betekenen. In de huidige wereld vindt men de marginale persoonlijkheid in alle rassen en culturen, oosters of westers, ontwikkeld of primitief, onder 'pure bloods' en 'mixed bloods'. Het is een over de hele wereld verspreid type.

Samenvattend kan men zeggen dat Park en Stonequist het volgende beoelen.

De wereld verandert sinds enige tijd snel en ingrijpend. Dat betekent dat van elkaar verschillende culturen in toenemende mate met elkaar in aanraking komen. Deze cultuurcontacten leiden veelal tot cultuurconflicten. Aan-

---

⁵ id., p. 375.

⁶ id., p. 350-351.

⁷ id., p. 354.

⁸ Everett V. Stonequist, *The marginal man. A study in personality and culture conflict*, New York 1937, p. 10.

⁹ id., p. 55.

¹⁰ id., p. 55.

gezien iedere individu drager is van cultuur, spelen cultuurconflicten zich in de respectieve daarbij betrokken individuen af. Het is de individu die cultuurcontact en -conflict veroorzaakt en innerlijk moet verwerken, zich moet aanpassen aan de veranderingen die het gevolg zijn. Deze individu leeft aldus op de grens (margin) van twee of meer werelden en/of culturen, die antagonistisch zijn, — door geen ervan geaccepteerd. Zo'n individu is een 'marginal man'.¹¹

De vraag is wat we ons moeten voorstellen bij de uitspraak, dat een mens leeft op de grens van twee werelden, resp. twee culturen. Park en Stonequist geven beiden voorbeelden, maar die verduidelijken weinig. Wat zijn antagonistische culturen? Het cultuurconflict speelt zich af in de 'mind' van de betrokkene. Het is het conflict van de 'divided self'. Er is sprake van 'moral dichotomy', van 'moral turmoil'. Het lot heeft de marginale mens veroordeeld tot een leven in twee maatschappijen.

Als we proberen het probleem structureel te plaatsen, dan blijkt Stonequist, niettegenstaande de weinig coherente uitwerking ervan, fundamentele opmerkingen gemaakt te hebben.

De essentie van een marginale *situatie* is voor hem dit:

'Briefly, it is a contrast, tension or conflict of social groups divergent in race or possessing distinct cultures in which members of one group are seeking to adjust themselves to the group believed to possess greater prestige and power. The groups are in a relationship of inequality, whether or not this is openly asserted. The individuals of the subordinate or minority group whose social contacts have led them to become partially assimilated and psychologically identified with the dominant group without being fully accepted, are in the marginal situation. They are on the margin of each society, partly in and partly out'.¹²

Men kan trachten opgenomen te worden in de dominante groep of blijven waar men is in de eigen groep, òf men kan zich ergens tussen beiden in situeren.¹³ Zijn er rasverschillen in het spel dan is het meest voorkomende dat de marginale mensen cultureel tot de dominante groep behoren, terwijl zij raciaal behoren tot de ondergeschikte groep.¹⁴

Het volgende citaat sluit in zekere zin aan op dat hierboven. 'Membership within a social group is more vital to the individual than sharing any particular culture; the first is a prerequisite to the second. Accordingly, when his social status is endangered, the psychological consequences are funda-

¹¹ Zie bijv. Park o.c., p. 354, 356, 370, 373, 375, en Stonequist o.c. (1937), p. 8.

¹² Stonequist o.c. (1937), p. 121.

¹³ id., p. 138.

¹⁴ id., p. 211.

mental. It is because the marginal individual has an uncertain status in two or more groups that he becomes a distinct type of personality irrespective of the particular content of the culture'.¹⁵

Het gaat om de sociale referentie van de individu, welke hij vindt in zijn groep. Het besef van de sociale rol in de groep betekent een referentiekader voor hem.¹⁶ Park merkt hierover op: 'Evidence which has been accumulating from many different sources indicates that it is difficult for individuals to maintain a stable personality except on the basis of a stable society'.¹⁷

Navolgers en critici

Wertheim volgt in zijn beschouwingen voornamelijk de boven behandelde auteurs. 'De mengbloed symboliseert deze vermenging van culturen niet slechts in zijn uiterlijk — ook innerlijk kan hij licht het strijdtooneel vormen, waar de clash of cultures zich afspeelt'.¹⁸ Ook Frazier steunt op Stonequist en voegt niets nieuws toe.¹⁹ Hoetink maakt ons evenmin wijzer. In een zin van dertien regels deelt hij enkel mee dat de *mésaillance* van de blanke met de neger, waaruit de mengbloed voortkwam, diens onzekerheid heeft bepaald.²⁰ Golovensky, hierboven al genoemd, kritiseert de inconsistentie van de respectieve 'marginal man' omschrijvingen. Hij wijst er op dat talloze Joden en negers in de Verenigde Staten in het geheel niet lijden aan minderwaardigheidsgevoelens, aan frustraties en mentale stoornissen die in cultuurconflicten hun oorzaak zouden moeten vinden. Terwijl er anderzijds veel mensen zijn die op méér culturen zijn georiënteerd zonder de trekken te vertonen die de marginale mens zouden kenmerken. Golovensky meent dan ook: 'A concept that is so all-embracing and all-pervasive loses its claim to being a meaningful sociological hypothesis. It is reduced to a mere figure of speech'.²¹

Antonovsky vindt dat verschijnselen als vervreemding en anomie niet op marginaliteit hoeven te wijzen. Eigenlijk zijn we allemaal marginaal, aangezien 'onze' cultuur uit subculturen bestaat. In een noot deelt hij mee: 'Since intellectuals are marginal man, studying marginality becomes a mat-

¹⁵ id., p. 214.

¹⁶ id., p. 216.

¹⁷ Park o.c., p. 369.

¹⁸ W. F. Wertheim, *Het rassenprobleem. De ondergang van een mythe*, Den Haag 1949, p. 35.

¹⁹ E. Franklin Frazier, *Race and culture contacts in the modern world*, New York 1957, p. 311-315.

²⁰ H. Hoetink, *De gespleten samenleving in het Caribisch gebied. Bijdrage tot de sociologie der rasrelaties in gesegmenteerde maatschappijen*, Assen 1962, p. 184.

²¹ Golovensky o.c., p. 338.

ter of selfstudy, a difficult and uncomfortable affair. This may, in part, explain the neglect of this aspect of reality'.²²

In zijn artikel "'Cultuurconflict' als sociologisch begrip en als verschijnsel" behandelt Den Hollander mede de marginale mens. Hij onderscheidt drie vormen van cultuurconflict: '. . . 1. conflict tussen culturen; 2. conflict in een cultuur; 3. conflict in de enkeling, als gevolg van cultuurprocessen'.²³ Waar Den Hollander aanneemt dat cultuur door mensen wordt gedragen, zodat cultuurcontact en cultuurconflict zich tussen personen en groepen afspeelt²⁴ is 'conflict tussen culturen' een merkwaardige formulering, die suggereert dat culturen als zelfstandige entiteiten opereren.

Bij de derde onderscheiding, conflict in de enkeling, gaat het om '. . . geestelijk conflict in personen, geheel of ten dele veroorzaakt door, of toegeschreven aan cultuurinvloeden'.²⁵ Er is sprake van '. . . die botsing van culturen, cultuurkruising of disharmonie binnen een cultuur . . .', die personen '. . . in hun persoonlijkheidsstructuur ervaren'.²⁶

Opnieuw ontmoeten we botsende culturen. Zij kruisen zelfs.

Pas op de een na laatste pagina van zijn artikel, dat met veel verve een beschrijving geeft van de 'marginal man', laat Den Hollander deze term vallen: 'Nimmer tevoren zijn zovelen zo alom ter wereld gekomen in de positie van marginale mens, de mens die in twee culturen leeft'.²⁷

Waarmee we weer terug zijn op het Parkiaanse uitgangs- of eindpunt: de mens levend in twee culturen.

Merton heeft een heel andere visie op de zaak. In zijn *Social theory and social structure* spreekt hij in een noot over Stonequists kwalitatieve beschrijving van gedrag van marginale mensen, welke beschrijving volgens Merton analytisch is te herformuleren als die van het speciale en beperkte geval van referentiegroepsgegedrag, waarmee de individu een lidmaatschaps-groep probeert te verlaten voor een andere groep, waartoe hem de toegang sociaal wordt ontzegd.²⁸

De 'marginal man' wordt voor Merton aktueel als hij het begrip vooruit-

²² Aaron Antonovsky, 'Toward a refinement of the 'marginal man' concept', *Social Forces*, 35, 1956/57, p. 57-62. Zie p. 57.

²³ A. N. J. den Hollander, 'Cultuurconflict als sociologisch begrip en als verschijnsel', *Sociologisch Jaarboek 1954*, p. 5-35. Zie p. 6.

²⁴ id., p. 7.

²⁵ id., p. 19.

²⁶ id., p. 19.

²⁷ id., p. 34.

²⁸ Robert K. Merton, *Social theory and social structure*, Glencoe 1961 (4e gerev. dr.), p. 266.

lopende of anticiperende socialisatie bespreekt. Het blijkt, aldus Merton, dat anticiperende socialisatie voor de individu alleen functioneel is binnen een betrekkelijk open structuur, die mobiliteit toestaat. In een betrekkelijk gesloten sociale structuur²⁹ is anticiperende socialisatie dysfunctioneel, aangezien hij door de groep waarvan hij acceptatie nastreeft, wordt afgewezen, terwijl hij, door zijn oriëntatie buiten de eigen groep, de kans loopt de binding met deze eigen groep te verliezen. In dit laatste geval herkennen we de marginale mens, '... poised on the edge of several groups but fully accepted by none of them'.³⁰

In een ander verband komt Merton op de 'marginal man' terug, waar hij het begrip niet-lidmaatschap (van een groep) bespreekt. Hij maakt onderscheid tussen het verkiesbaar en niet-verkiesbaar zijn voor het lidmaatschap van een groep. Door deze variabelen te combineren: de door de groep bepaalde al of niet verkiesbaarheid van niet-leden, en de door het niet-lid zelf bepaalde houding t.o.v. het lidmaatschap, komt Merton tot een schema van mogelijkheden. De 'marginal man' figureert daarin als de individu, wiens houding bepaald wordt door het streven naar lidmaatschap, terwijl hij voor de betreffende groep als een niet-verkiesbaar niet-lid geldt.³¹ 'The ineligible aspirant, however, engaging in this anticipatory socialization becomes a marginal man, apt to be rejected by his membership group for repudation its values and unable to find acceptance by the group he seeks to enter'.³²

Interpretatie

Voor veel van de beschouwingen over de 'marginal man' geldt wat Van Doorn en Lammers schreven: 'Uit haar liaison met de cultuurwetenschappen echter heeft de oudere sociologie de noodlottige erfenis overgehouden van de beschouwing van de cultuur als een afzonderlijke werkelijkheid'.³³

Het los van elkaar behandelen van structuur en cultuur, het uitgaan van cultuur als een autonome entiteit, als het ware buiten ons om agerend en reagerend, komt in de huidige sociologie nauwelijks meer voor. Het begrip 'marginal man', geconcipieerd in een vroegere periode en duidelijk alleen in termen van cultuur omschreven, moet echter opnieuw worden gedefinieerd, willen we het thans nog kunnen gebruiken.

²⁹ De vraag wat een betrekkelijk open of gesloten sociale structuur precies is, laat ik in het midden: gemakshalve, want deze vraag is niet van belang ontbloot.

³⁰ Merton o.c., p. 265.

³¹ id., p. 290.

³² id., p. 291.

³³ J. A. A. van Doorn en C. J. Lammers, *Moderne sociologie. Systematiek en analyse*, Utrecht-Antwerpen, 1966°, p. 279.

Het komt mij voor dat de onvolledige en vooral vage definiëring van de 'marginal man' te wijten is geweest aan twee factoren: (1) Park en anderen namen bepaalde maatschappelijke verschijnselen waar die zij door gebrek aan theoretisch inzicht onvoldoende begrepen en konden verklaren. (2) Hun sociale en ethische betrokkenheid op bepaalde maatschappelijke problemen — de zogenaamde ontwortelde, geatomiseerde, vereenzaamde mens — speelde hen daarbij parten.

Alleen Merton is duidelijk. Of men het nu met zijn beschouwing eens is of niet, men begrijpt waar hij het over heeft.

Vrijwel het enige waarover de oudere auteurs het eens zijn, is de psychische onzekerheid van de 'marginal man', al spreekt men afwisselend over 'uncertainty', 'mental conflict', 'moral turmoil' of neurosen. Voorts meent men wel algemeen dat de 'marginal man' doorgaans lid is van een minderheids-groepering, veelal een etnische minderheid.

Niettemin kunnen we alles wat over de 'marginal man' gezegd is wel in een schema samenvatten.

1. Cultuurcontact kan het ogenblik zijn waarop het proces begint dat de zogenoemde 'marginal man' doet ontstaan.
2. Cultuurcontact wil zeggen: twee of meer groepen, dragers van verschillende culturen, komen met elkaar in aanraking.
3. Deze groepen bevinden zich meestal ten opzichte van elkaar als dominant en minderheid.
4. Tussen deze groepen bestaan conflicten.
5. Deze conflicten ontstaan mede door pogingen tot aanpassing van de minderheid aan de dominant, d.w.z. pogingen het cultuurpatroon van de dominant over te nemen.
6. Deze aanpassing wijst de dominant in eerste instantie, geheel of gedeeltelijk af.
7. De leden van de minderheid leven aldus op de grens van twee culturen, resp. twee werelden.
8. Het innerlijk verwerken, door de leden van de minderheid, van deze tweespalt, deze randsituatie, veroorzaakt frustratie en onzekerheid.
9. Leden van de minderheid worden 'marginal man'.

Dit schematisch weergegeven proces kan ook anders worden beschreven. Steunend op Mertons referentiegroepentheorie, en uitgaande van de structurele aspecten van boven genoemd, in negen stadia weergegeven proces, komen we tot:

1. Twee of meer groepen met verschillende waardensystemen komen of zijn met elkaar in aanraking.
2. Deze groepen verhouden zich tot elkaar als dominant en minderheid.
3. Het sociale systeem waarvan deze groepen deel uitmaken heeft een

relatief gesloten structuur.

4. Leden van de minderheid proberen zich aan te passen aan het cultuurpatroon van de dominante groepering en zich in te passen in de structuur ervan.
5. Deze positieve referentie aan de dominant gaat gepaard met anticiperende socialisatie.
6. Niettemin blijft het lidmaatschap van de dominante groep aan deze minderheidsleden ontzegd.
7. Door de anticiperende socialisatie en het niet gehonoreerd worden daarvan met een positie in de structuur van de dominant ontstaat bij de leden van de minderheid frustratie en onzekerheid.
8. De leden van de minderheid worden 'marginal men'.

Zouden we nu, aan de hand van dit laatste schema een eenvoudig model opstellen, dan konden we wellicht het proces volgen dat de 'marginal man' tot gevolg zou hebben.

Om wille van de plaatsruimte, èn omdat het aan de juistheid van het model geenszins hoeft af te doen, wil ik de stadia onder 1—5 niet meer nader uitwerken en aanvangen met fase 6.

Uitgaande derhalve van de aanwezigheid binnen een sociaal systeem van twee groeperingen die onderling verschillen in positie, prestige en macht: een minderheidsgroep en een dominant, nemen wij waar dat opname in de dominante groep van leden van de minderheid niet of voorlopig niet plaats vindt, wat wil zeggen dat minderheidsleden, ondanks hun al of niet adequate anticiperende socialisatie buiten de dominante groep blijven. De door hen begeerde posities — op welk niveau ook — blijven hun ontzegd. Inmiddels hebben zij zich in meer of mindere mate losgemaakt uit de structuur van de eigen groep. Aangezien ik aanneem dat de minderheid als geheel, althans de meerderheid van haar leden, in ieder geval de hogere echelons van deze groep — die zelf eveneens een hoger en lager kent — naar opname door de dominant streeft, zal de spanning en de animositeit ten opzichte van de leden wier banden met de eigen groep al lossen zijn geworden, minder uitgesproken zijn dan in gevallen dat incidenteel leden zich van de groepen zouden losmaken.³⁴

Niet meer hecht verankerd in de eigen groep, psychisch bereid tot en voorbereid op de overgang naar een andere groep, waarvan de waarden, normen, doeleinden en verwachtingen, zo niet geheel dan toch gedeeltelijk of voor zover relevant geacht, aanvaard zijn, bevindt het minderheidslid zich in een overgangsfase. Hij raakt gefrustreerd. Zijn verwachtingen zijn niet

---

³⁴ Kurt Lewin, *Resolving social conflicts*, New York z.j. Zie p. 176, 177 en 179-180.

vervuld. Hij is 'cultureel' voorbereid op een sociale positie die hem — voorlopig — ontzegd blijft. Er is sprake van wat we zouden kunnen noemen: een structureel achterblijven.

Wat is er nu aan de hand met een in een dergelijke situatie verkerende individu? Wat wil het zeggen dat iemand in een overgangsfase als hierboven beschreven, verkeert? Wat houdt het in als we zeggen dat zo'n individu gefrustreerd is?

Ieder mens heeft een aantal fysieke en psychische behoeften, waaraan voldaan moet worden met het oog op de mogelijkheid van een optimale vorm van welzijn. Als één van de drie belangrijke psychische behoeften noemt Linton de behoefte aan langdurige veiligheid. Deze behoefte aan veiligheid en zekerheid vindt zijn uitdrukking in veelsoortige vormen van cultureel bepaald gedrag.³⁵ Sherif en Cantril spreken over 'basic needs'.³⁶ Zijn gevoelens van zekerheid en veiligheid vindt de individu in zijn groep. De groep waartoe een individu behoort is de bodem waarop hij staat. Deze groep geeft of ontnemt hem prestige, geeft of ontnemt hem veiligheid en hulp.³⁷ Ieder individu streeft ernaar zich te verankeren in zijn sociale omgeving, wat ook de criteria voor acceptatie mogen zijn van de eigen groep of van de groep waartoe hij wil behoren. Dit geldt voor iedereen en voor iedere cultuur. Er is een onmiskenbaar streven bij de individu om tot zijn groep te behoren of tot zijn referentiegroep — *om er bij te horen*. 'Lack of social belongingness and conflicts in belongingness (marginality) are painful'.³⁸

Vóór we iets van iemands persoonlijkheid te weten kunnen komen, moeten we hem allereerst kunnen plaatsen met betrekking tot zijn lidmaatschaps-groepen en zijn referentiegroep.³⁹

De onzekerheid van een individu, indien dus niet is voldaan aan één van zijn primaire psychische behoeften, ontstaat als hij onvoldoende of niet is geïntegreerd in enige groep waartoe hij wil behoren. De kern van de zaak ligt in de uitspraak van Lewin: 'Not the *belonging to many groups* is the cause of the difficulty, but an *uncertainty* of belongingness'.⁴⁰

Wat is er met de individu gebeurd, van wie het streven naar opname door de dominant niet is gehonoreerd?

De volharing waarmee hij zijn doel nastreeft is afhankelijk van zijn tijds-

³⁵ R. Linton, *The cultural background of personality*, London 1958⁴, p. 6.

³⁶ M. Sherif en H. Cantril, *The psychology of ego-involvements. Social attitudes and identifications*, New York-Londen 1949³, p. 5 en 6.

³⁷ Lewin o.c., p. 174.

³⁸ Sherif en Cantril o.c., p. 5.

³⁹ id., p. 7.

⁴⁰ Lewin o.c., p. 179.

perspectief. Zijn bestaande situatie staat in nauw verband met zijn beeld van het verleden en met zijn verwachtingen voor de toekomst.⁴¹

Zijn volharding is tevens afhankelijk van de waarden die hij aan zijn doel toekent. Een positief, optimistisch tijdsperspectief, tezamen met een voor hem waardevol doel, vormt een basiselement van een hoog moreel.⁴² Zoals het zich kiezen van een doel weer nauw betrokken is op het tijdsperspectief. Hoe hoog het doel is dat iemand zich kiest, wordt voorts sterk beïnvloed door de waarden van de groep waartoe de individu behoort en door die van de groepen onder hem en boven hem.⁴³

Vindt door de relatief gesloten structuur van de dominante groep, of door onverschillig welke reden, via een proces van anticiperende socialisatie door het positief refererende minderheidslid, geen opname in de dominant plaats — al is het mogelijk dat dat, objectief gezien, in de toekomst toch eens zal gebeuren —, dan wil dat zeggen dat de positie in de dominante structuur, waarop het streven van de individu is gericht, door hem niet bezet kan worden.

Het besef dat zijn doel niet kan worden bereikt, betekent dat zijn verwachtingen worden beschaamd en dat zijn tijdsperspectief wordt ingekort. De banden met de eigen groep zijn, in de verwachting dat een nieuwe positie zou worden ingenomen en als voorbereiding daartoe, losser geworden, wellicht al verbroken. Verwachten houdt in: voorspellen. De voorspelbaarheid van de toekomst en het van de individu verwachte — en door hem aanvaarde — gedrag is verminderd.⁴⁴ Dit alles scheidt grote onzekerheid: onzekerheid over de sociale positie van de individu, onzekerheid omtrent de toekomst, onzekerheid wat van hem en door hem verwacht mag en kan worden. De onzekerheid leidt tot frustratie. Aan een primaire behoefte, die van veiligheid, beschutting, zekerheid, voorspelbaarheid, wordt niet langer voldaan. De individu ontbeert een stevige bodem om hem te dragen. Hij is een *onzekere* geworden.

Het verminderde tijdsperspectief en de geringere voorspelbaarheid van de toekomst — twee kanten van dezelfde zaak — en van anderere reacties op het eigen gedrag ontstaan in ons geval niet door een discrepantie tussen twee culturen, en evenmin door een cultuurconflict. De onzekere mens is in eerste aanleg het resultaat van een 'structureel achterblijven'.⁴⁵ Veel van wat de 'marginal man' auteurs van het eerste uur — en sommigen na hen —

---

⁴¹ id., p. 164.

⁴² id., p. 118.

⁴³ id., p. 114.

⁴⁴ id., p. 148.

⁴⁵ id., p. 185.

hebben betoogd, is nu duidelijk geworden. We hebben geconstateerd dat de essentie van de 'marginal man' is gelegen in zijn fundamentele *status-onzekerheid* ten gevolge van een structureel achterblijven.

Onbegrijpelijk is het dat Stonequist dat wel heeft gezien, en niettemin heeft vastgehouden aan zijn oorspronkelijke aanpak. Ik citeer hem nogmaals: 'Membership within a social group is more vital to the individual than sharing any particular culture: the first is the prerequisite to the second. Accordingly, when his social status is endangered, the psychological consequences are fundamental. It is because the marginal individual has an uncertain status in two or more groups that he becomes a distinct type of personality irrespective of the particular content of the cultures.'⁴⁶ Dit is waar het mijns inziens om gaat. Het wezenlijke van wat Park heeft genoemd de 'marginal man' is *niet* zijn marginaliteit ten opzichte van twee of meer culturen. We zouden kunnen zeggen dat zo iemand marginaal is ten opzichte van één of meer sociale posities.

Mogelijk ook kunnen we aansluiten bij het begrip 'statusinconsistentie', 'statusincongruentie' of 'statusdiscrepantie'. Volgens Mertons onderscheid in een 'role-set' en een 'status-set',⁴⁷ neemt een individu in zijn samenleving meer dan één positie in; tezamen vormen die zijn 'status-set'. Tussen een of meer van deze posities kan een dusdanig verschil in prestige bestaan dat men spreekt van 'statusincongruentie'.

Van Doorn gebruikt het laatste begrip bij zijn analyse van de sociale ongelijkheid van arbeiders en lagere employés. Als voorbeeld haalt hij zelfs aan '... de eenzijdig geëmancipeerde kleurling in een raciaal gemengde samenleving'. En hij vervolgt: 'Dit duidt er reeds op, dat het inconsistentieverschijnsel naar draagwijdte en functie bepaald wordt door de sociale structuur van een samenleving of groepering.'⁴⁸

Naarmate de sociale differentiatie groter is zal het verschijnsel vaker voorkomen. Want '... de beleving van statusdiscrepantie is een functie van de openheid van de sociale structuur in kwestie.'⁴⁹ Ingeval van een *collectieve* statusdiscrepantie meent Van Doorn: 'Onder gebruikmaking van beschouwingen over rolconflicten en strijdige referentiegroeperingen worden de gevolgen voor de betrokkenen onderscheiden in vier typen: disoriëntatie, ressentiment, ambivalentie en isolatie.'⁵⁰

Hieruit blijkt dat er tussen het inconsistentieverschijnsel, zoals door Van

⁴⁶ Stonequist o.c. (1937), p. 214.

⁴⁷ Merton o.c., p. 368-370.

⁴⁸ J. A. A. van Doorn, *Sociale ongelijkheid en sociaal beleid. Arbeiders en employés in onderneming en maatschappij*, Utrecht 1963, p. 91.

⁴⁹ id., p. 91.

⁵⁰ id., p. 101.

Doorn gesignaleerd, en het 'marginal man' verschijnsel verwantschap bestaat.

Het verschil is dat de 'marginal man' een inconsistentie ervaart tussen de positie die hij heeft en die hij *niet* heeft maar wèl ambieert en waar hij zich cultureel op heeft ingesteld en voorbereid. Niet zelden zal bovendien zijn oorspronkelijke positie door zijn aspiraties en anticiperende socialisatie onzeker zijn geworden.

Berting ziet het iets anders: 'Bij marginaliteit hebben we te maken met individuen, die deel uitmaken van twee of meer groepen met onverenigbare waardesystemen, die door het individu in elk geval ten dele geïnternaliseerd zijn; het individu staat als lid van deze groepen bloot aan conflicterende eisen en verwachtingen, maar kan, voor zover het zijn posities *binnen* elke groep op zich betreft, volkomen statuscongruent zijn. Van statusincongruentie spreken we daarentegen, wanneer een individu in de statushiërarchieën binnen een groep of maatschappij ongelijkwaardige posities inneemt.'⁵¹ Ik meen echter dat een individu niet deel kan uitmaken van twee groepen met onverenigbare waardesystemen. Wie door opleiding of inkomen tot een bepaalde groep gerekend zou kunnen worden maar door leden van die groep niet onvoorwaardelijk aanvaard is, met alle rechten (privileges) en verplichtingen van dien, is nog geen lid van die groep. Misschien is hij op weg het te worden, maar dat is iets anders. Voorshands zal hij zich bewust zijn van 'relative deprivation'⁵² en van statusonzekerheid. Ik zou hem marginaal willen noemen.

Resumerend mag ik vaststellen dat het begrip 'marginal man' een belast, veelal weinig doordacht en daardoor misleidend begrip is. Om volgens mij goede historische redenen zou ik dat begrip desondanks willen handhaven, temeer waar duidelijk is geworden welke inhoud er aan kan worden gegeven. Dat wil dus zeggen, dat:

- 1 het om voorshands niet gehonoreerde referentie gaat in een relatief gesloten structuur;
- 2 er sprake is van een discrepantie tussen de structurele realiteit voor de betrokken individu en de door anticiperende socialisatie veroorzaakte verwachtingen daarvan;
- 3 de gevoelens van veiligheid en zekerheid aldus sterk worden ondermijnd, zodat gesproken kan worden van een fundamentele onzekerheid omtrent sociale positie, rolverwachtingen en toekomstperspectief;
- 4 onderscheid gemaakt dient te worden tussen marginale situaties en mar-

⁵¹ J. Berting, 'Statusincongruentie en sociale mobiliteit', *Sociologische Gids*, 12 (1965), no. 1, p. 16.

⁵² Zie: W. G. Runciman, *Relative deprivation and social justice*, London, 1966.

ginale mensen, omdat in het geheel niet vaststaat dat marginale situaties altijd marginale individuen opleveren.

De marginale situatie, genoemd in punt vier, is sociologisch van het grootste belang. Te laat om het in dit artikel uitvoeriger te behandelen, kreeg ik het boek van Dickie-Clark in handen, dat een onderzoek naar de kleurlingen in Zuid-Afrika bevat.⁵³ Zij ziet iedere marginale situatie beheerst door een hiërarchie. De drie kenmerken van hiërarchieën die zij onderzoekt zijn: de samenstelling ervan, zijn reikwijdte en de aanwezigheid van barrières of belemmeringen. Waar barrières totaal zijn kan geen marginale situatie ontstaan. Pas waar bepaalde belemmeringen — onder bepaalde omstandigheden — uit de weg kunnen worden geruimd, kan een marginale situatie ontstaan. Hiërarchieën immers reguleren en beheersen een bepaalde gedragwijze. 'A major part of this regulation is the control of participation in a system of social relations and also of opportunities to acquire the cultural characteristics of superordinate strata. In the process, the different strata come to have a number of positions or rankings in the matters regulated by the hierarchy. The crucial thing about these rankings for the study of marginality, is whether they are the same in all the matters regulated.'⁵⁴ En: 'While these five features of composition, scope, duration, criterion or membership and the efficacy of the barriers are aspects of all hierarchical situations, the marginal variety was identified as an hierarchical situation in which there was any inconsistency in the rankings of the matters falling within the scope of area regulated by the hierarchy. This inconsistency is taken as the essential core of sociological marginality.'⁵⁵

Tot zover Dickie-Clark.

Verder is het niet alleen denkbaar maar ook aantoonbaar, dat er personen zijn die in een marginale situatie, hun onafhankelijkheid bewaren, dat wil zeggen: *niet* marginaal worden.

Zij vormen de *uitzondering*. Zij zijn individuen die hun waarden en normen uit verschillende cultuursystemen betrekken en toch weten te integreren, en die bovendien moeilijk in een duidelijke groepering gesitueerd kunnen worden. Zij zijn mensen die zich aan de gangbare categorisering onttrekken en zich nauwelijks ergens laten indelen.

Marginaal zijn zulke mensen niet. Zij hebben, voor zover dat mogelijk is, hun (voor anderen) onduidelijke positie, hun betrekkelijke onafhankelijkheid zelf gekozen. Ook zijn zij geen onzekeren. Ik zou hen *autonomen* willen

---

⁵³ H. F. Dickie-Clark, *The marginal situation. A sociological study of a Coloured Group*, Londen, 1966.

⁵⁴ id., p. 34.

⁵⁵ id., p. 48.

noemen, autonoom in vergelijking met de meeste andere individuen in een samenleving. Het meest algemene, toch opmerkelijke dat over hen te zeggen valt is, naar ik meen, hun weigering om op een gegeven ogenblik een situatie als dwingend te aanvaarden, om er de dupe van te worden. Dikwijls is er een alternatief namelijk: men stapt eruit, beter: men herneemt het initiatief. In dit verband is het misschien zinvol Sherif en Cantril te vermelden, die er op wijzen dat *niet alle* waarden van de ego-houdingen *sociale* waarden zijn, dat wil zeggen waarden welke in betrekking staan tot of ontleend zijn aan de sociale omgeving. Het feit immers bestaat '... that for some people or groups of people ego-attitudes can be and are derived from the analysis of objective situations, from facts and from other direct experiences which they have with the objects, persons, institutions, and such, which become the content of attitudes'.⁵⁶

Zo is het niet onmogelijk dat de Amerikaanse negers die de Black Power ideologie hebben omhelsd en volledige afscheiding wensen, tot een afwijzing van het Amerikaanse sociale systeem zijn gekomen, omdat het hun slechts marginale situaties heeft te bieden. Men aanvaardt dergelijke situaties niet meer als onontkoombaar.

Tot slot nog één opmerking: Stonequist wijdt in zijn boek ruim vier pagina's aan de Indo-Europeanen in Nederlands-Indië. In dat korte bestek weet hij vrij veel onzin mee te delen. Het fout spellen van Nederlandse namen heeft Stonequist overigens gemeen met meer angelsakische auteurs. Het ligt echter aan hem als ik, door zijn nonchalant literatuuronderzoek op één punt, misschien ga twifelen aan de juistheid van zijn andere gegevens.

---

⁵⁶ Sherif en Cantril o.c., p. 98.